

Proclamació de la Segona República, el 14 d'abril de 1931, a la plaça de Sant Jaume de Barcelona. Autor: Josep Maria Sagarra AFB

La Segona República: una oportunitat

La dècada dels anys trenta del segle XX va ser una època de canvis que se succeïen a una velocitat de vertigen.

Canvis que reconeixien les voluntats de diversos col·lectius de dones i d'homes que exigien transformar les relacions entre la ciutadania i les institucions públiques i també les relacions entre els sexes. En definitiva, volien explorar noves maneres de viure tant en l'àmbit col·lectiu com individual.

En la recerca exploratòria de noves expectatives vitals que el nou marc polític i legislatiu obria, hi va haver una aposta decidida per la cultura, especialment per part de les dones convençudes de la seva capacitat emancipadora.

La Constitució de la República espanyola, aprovada a final de 1931, abolia els privilegis per raó de sexe i, en el seu article 36, reconeixia que dones i homes majors de vint-i-tres anys tenien els mateixos drets electorals. Reconeixement que en cap cas cal entendre com una gràcia, sinó com un dret reivindicat per les dones des de feia dècades.

Nativitat Yarza i Planas va ser elegida alcaldessa de la població de Bellprat, i es convertia en la primera alcaldessa republicana. El programa amb què es presentà a les eleccions era: "Administració republicana, cultura laica i austeritat".

Constitución de la República Española. Article 36.

La primera alcaldessa de Catalunya Estampa, 3 març de 1934

Una mare plora el seu fill mort, víctima del bombardeig de l'aviació italiana sobre el Liceu Escolar, al cementiri de Lleida, 2 de novembre de 1937. Autor: Agustí Centelles (atribuït) ANC Fons Generalitat de Catalunya (Segona República)

Quan la vida perd valor. La guerra civil

La Segona República havia aconseguit ampliar la representació de dones i d'homes en el terreny polític i en l'àmbit sociocultural i havia iniciat una redistribució en l'esfera econòmica. Però el 18 de juliol de 1936 un grup de militars va fer un cop d'estat contra el govern elegit democràticament de la República; va ser l'inici de la Guerra Civil, que es perllongà durant tres anys.

La sublevació militar alterà radicalment el ritme de la vida quotidiana. La militarització d'una gran part de la població masculina va fer que les dones quedessin com a garants de mantenir el ritme de producció en tots els àmbits: agrícoles, industrials, comercials, etc.

Ara bé, a mesura que passaven els mesos comprar els productes alimentaris cada vegada era més difícil.

Els bombardejos i les ocupacions de pobles i ciutats per part dels rebels franquistes va suposar el desplaçament de la població civil. La Guerra Civil provocà un dels primers desplaçaments massius de població.

La guerra, tal com dèiem al principi, trastocà la vida quotidiana i els projectes individuals i col·lectius.

"El més petit de tots", creat i dibuixat per Lola Anglada, artista catalana amb una extensa obra gràfica i també literària, es convertí en la mascota de la revolució, en el símbol de les voluntats per defensar el règim republicà, legítimament constituït.

La vida, malgrat les dificultats, continuava. Les fotografies que reproduïm a continuació ens mostren imatges de la vida quotidiana, de les dones i de les múltiples activitats imprescindibles per a la continuïtat de la col·lectivitat.

El govern de la Generalitat aprovà el Decret de reforma eugènica de l'avortament, el 9 de gener de 1937. Plantejat com una millora en la sanitat, autoritzava la interrupció artificial de l'embaràs, efectuada als hospitals, clíniques i institucions sanitàries dependents de la Generalitat. Els motius justificats per a la pràctica de l'avortament podien ser d'àmbit terapèutic, eugènic o ètic, i es realitzava a petició de la dona interessada.

Col·lectius de dones, amb perspectives polítiques diverses, van crear les seves plataformes de difusió, a través de revistes com *Companya*, *Mujeres Libres* –creada ja abans de l'esclat de la guerra– i *Emancipación*, entre d'altres.

Cartell d'"El més petit de tots", la mascota de la revolució. Creació de Lola Anglada. Biblioteca de Catalunya

Dones de la Companyia de Tramvies de Barcelona, S.A., confiscada durant la Guerra Civil espanyola. ANC: Fons Brangulí.

Els dies 6 i 7 de novembre de 1937 se celebrà el Primer Congrés Nacional de la Dona. La revista *Companya* publicà un reportatge signat per Maria Teresa Gibert.

Federica Montseny va ser ministra de Sanitat durant la Guerra Civil. Era la primera vegada que una dona ocupava un càrrec de responsabilitat política a l'Estat.

Acció i pensament conflueixen en la figura de Federica Montseny. El seu objectiu era transformar la societat: "Cal transformar totes les institucions jeràrquiques: el govern, les institucions religioses, la vida familiar, la sexualitat, l'escola."

"La guerra no té cap sentit perquè només es pot justificar pensant en el bé comú, en el benestar dels homes; i en la guerra els homes perden el seu valor."

Simone Weil, "Una guerra de mercenaris", reproduït a Aránzazu Usandizaga, *Ve y cuenta lo que pasó en España* (2000). Barcelona, Planeta, 2000, p. 284.

Dona collint raïm. Autora: Margaret Michaelis Fons CNT-FAI. AFB

Reforma eugènica de l'avortament, 1937, publicat al DOG del 9 gener de 1937, Decret de Presidència. P. 9, 10 i 11.

Dones rentant roba a un safareig públic. ANC: Fons Generalitat de Catalunya

Companya. Any 1, número 4, 1 de maig de 1937.

Federica Montseny a l'acte de cloenda de la Setmana de Solidaritat amb Madrid, celebrat a la plaça de braus Monumental, a Barcelona, 7 de març de 1937. ANC: Fons Generalitat de Catalunya (Segona República)

Lluís Companys, president de la Generalitat de Catalunya, amb representants nacionals i estrangers del Primer Congrés Nacional de la Dona, entre d'altres, Dolors Bargalló i Serra, presidenta de l'organització del congrés, al Pati dels Tarongers de la Generalitat de Catalunya, 5 de novembre de 1937. ANC: Fons Generalitat de Catalunya (Segona República)

Manifestació de dones contra els bombardejos, 19 de febrer de 1937. AFB

Camí de l'exili. AFB

Seus Territorials de l'Institut Català de les Dones

Barcelona
Pl. Pere Coromines, 1
08001 Barcelona
Tel.: 93 317 92 91
icd.barcelona@gencat.cat

Girona
Pl. de Pompeu Fabra, 1
17002 Girona
Tel.: 872 975 000
icd.girona@gencat.cat

Lleida
Av. del Segre, 5
25007 Lleida
Tel.: 973 70 36 00
icd.lleida@gencat.cat

Tarragona
Sant Francesc, 3
43003 Tarragona
Tel.: 977 24 13 04
icd.tarragona@gencat.cat

Terres de l'Ebre
Montcada, 23
43500 Tortosa
Tel.: 977 44 47 58
icd.terresebre@gencat.cat

© Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones

Amb la col·laboració del
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i
Participació

Text i selecció d'imatges
isabel segura soriano

Disseny i concepte gràfic
esther maré disseny gràfic

Autoria de les fotografies
Vegeu el peu de les imatges

Impressió
Gráficas Celler, S.A.
D.L.B.: 16.133 - 2011

Discurs del governador civil al poble de Bellprat,
5 de maig de 1944.
Autor: Procopi Lluçà
Arxiu Fotogràfic Municipal d'Igualada, ACAN

Dones i nens darrere el filferro del camp d'Argelers.
Autor: Manuel Moros
Fons PENEFF

Franco visita la fàbrica tèxtil
Bertrand y Serra, Manresa, en la qual
l'any abans havia esclatat una vaga, 1946.
ANC: Fons Branguli

De quan viure és sobreviure. Franquisme

La dictadura franquista que s'imposà a partir de 1939 abolí tots els drets polítics i socials promoguts per la Segona República.

Desenys de milers de persones elegiren el camí de l'exili com a estratègia per sobreviure, davant el sistema de repressió instal·lat pel règim militar.

Carme-Clara Parramon parla del marcat caràcter sexual que tingué la confiscació dels drets polítics i socials de la dictadura franquista. Les discriminacions contra les dones afectaven les relacions de maternitat, familiars, socials, professionals, laborals, econòmiques i polítiques.

La repressió econòmica que la dictadura feixista exercí contra les dones –prohibició d'accedir a certes professions i prohibició de la continuïtat de les dones casades en el treball remunerat reglat– va suposar la pèrdua de drets, i les condemnà a la pobresa, pobresa en la qual encara viuen les que han sobreviscut.

Amb tot, i malgrat la por, els primers moviments col·lectius d'oposició al franquisme van ser protagonitzats i liderats per dones, pocs anys després de la fi de la Guerra Civil, concretament, a partir de 1945.

Bellprat, 5 de maig de 1944. El governador civil fa un discurs al municipi en el qual Nativitat Yarza havia estat elegida alcaldessa en les primeres eleccions municipals de l'etapa republicana.

Imatge de les assistents a les Jornades Catalanes de la Dona,
al Paraninf de la Universitat de Barcelona, el maig del 1976.
Autora: Pilar Aymerich

Conclusions de les Jornades Catalanes de la Dona, 1976.
ANC: Fons Dolors Calvet
Autora: Pilar Aymerich

Manifestació "Amnistia per a la dona",
desembre de 1977.
Autora: Pilar Aymerich

Manifestació contra la imposició de models
de feminitat.
Arxiu: Ca la Dona

Dones en lluita. Butlletí mensual de la
Coordinadora Feminista de Barcelona,
número 0, desembre del 1977.
Arxiu: Ca la Dona.

Construint la democràcia

En el procés de transició política, iniciat després de la mort del general Franco, el 1975, les dones van voler participar de la construcció de la nova societat democràtica i van contribuir amb les seves aportacions teòriques i el seu activisme a ampliar els estrets marges d'allò que, fins al moment, es considerava política. Amb les seves intervencions, tant individuals com col·lectives, han aconseguit situar a les agendes polítiques temes que, fins a aquell moment, havien quedat relegats a l'àmbit privat tot ampliant els drets civils i els socials.

Les reivindicacions i els moviments de dones s'inscrivien, en la dècada dels anys setanta, en la lluita per la democràcia i els drets humans, però exigien una democràcia implicada en les necessitats humanes. No n'hi havia prou de tenir institucions de govern democràtiques, calia democratitzar tots els nivells socials i, per això, van proposar un canvi d'escala perquè les necessitats de la vida quotidiana fossin incorporades a les agendes polítiques.

Amb el bagatge del pensament feminista, amb l'experiència de la lluita en la clandestinitat durant el règim franquista i amb la voluntat de millorar les condicions de vida després d'anys de dictadura, el mes de maig de 1976, gairebé quatre mil dones, arribades de ciutats, pobles i municipis de tot Catalunya, es troben al Paraninf de la Universitat de Barcelona per celebrar les Jornades Catalanes de la Dona.

La celebració de les Jornades Catalanes de la Dona va suposar la irrupció del moviment feminista a la societat catalana i va tenir com a conseqüència l'inici de nous processos i la creació de nous espais.

A l'escalf de la celebració de les Jornades Catalanes de la Dona, diversos projectes es van posar en marxa: revistes, llibreries, bars, editorials, cases, centres d'investigació, tots ells convertits en fites urbanes que van configurar una geografia femenina.

L'aportació del moviment feminista va forçar canvis legislatius, va instar les institucions a crear serveis i noves lleis, i sobretot ens va permetre a les dones i als homes viure'n amb més llibertat.

"Plaer és un dret" era el text d'un adhesiu, d'una consigna que el moviment feminista escampà arreu. Aquesta breu frase suposava un canvi radical respecte al model de feminitat imposat pel franquisme. La maternitat havia de ser lliure; la sexualitat, també, i això volia dir el dret al plaer per a les dones i l'oposició a l'heterosexualitat com a única opció sexual. El lesbianisme va fer acte de presència, malgrat la duresa, malgrat la repressió a la qual encara el sotmetia la Llei de perillositat i rehabilitació social, aprovada pel règim franquista el 5 d'agost de 1970.

Vindicacion feminista. ¿Es trabajo, el trabajo doméstico? Número 4, 1 d'octubre de 1976.
Arxiu: Ca la Dona

Manifestació contra la Llei de perillositat social, novembre del 1977.
Autora: Pilar Aymerich

Adhesiu: "Plaer és un dret". Arxiu: Ca la Dona

Díptic lesbianisme. Arxiu: Ca la Dona

Arxiu Històric de Santa Eulàlia

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Arxiu: Ca la Dona

Festival feminista al Teatre Grec de Montjuïc, de Barcelona, amb la pancarta "Dret al propi cos", durant l'actuació de Guillermina Motta, maig de 1977.
Autora: Pilar Aymerich

Manifestació contra les violacions,
el 18 de setembre de 1977.
Foto: Pilar Aymerich

Treballadores de l'empresa INDO, a les portes de la factoria a l'Hospitalet,
en demanda de millors condicions laborals, 1977.
Arxiu Històric de Santa Eulàlia

Una dona agafa de la mà les seves criatures, mentre pren la paraula en una
assemblea a Can Serra, convocada per l'associació de veïns per reivindicar
serveis: escoles, mercat, plaça, etc., el setembre de 1978.
Arxiu: Pilar Massana

Les dones al llarg dels darrers
setanta anys han lluitat, estant
lluitant, per alguna cosa més
que les seves vides. Han lluitat,
estant lluitant, per l'oportunitat
de viure-les, en paraules de
Dorothy Parker.

isabel segura soriano
historiadora